

Dr. Ördögh Tibor¹: A Balkán geopolitikai szerepe

1. Bevezetés

Madeleine Albright, amerikai külügyminiszter 1999. április 4-én – a koszovói válság időszakában – a CNN hírcsatorna műsorában fejtette ki az Amerikai Egyesült Államok Balkánnal kapcsolatos álláspontját: „Koszovó kis része annak a nagy történelmi jelentőségű területnek, amely alapvető szerepet játszik Európa jövője szempontjából. Fontos találkozási pont Európa, Ázsia és a Közel-Kelet között...az egész Balkán, illetve a kelet-európai régió ...birtoklását Washington kulcsfontosságúnak ítéli meg.”² Ezen kijelentés már világosan meghatározza a balkáni régió geopolitikai súlyát, mellyel a nagyhatalmak számolnak. Ezen szerepkörnek és a nagyhatalmaknak a térséghez való viszonyulása képezi a tanulmány tárgyát, mivel a politikai és gazdasági befolyásnövelés a térátlépés egy politikai vetülete.

A Balkán a történelem során mindig is a nagyhatalmak közötti versengés középpontjában állt. Az aktuális politikai viszonyok következtében tehát a terület feletti egységes irányítást a Római Birodalom szerzi meg, majd a kettéválás után a kereszténység keleti és nyugati térhódításának színterévé válik, ahol a vetélkedésben a terület fontos tényezőt képez. A bizánci hatalom mindig is magáénak vallotta a területet, és befolyását igyekezte növelni a térség lakosai és államalakulatai felett. Bizánc hanyatlását követően az Oszmán Birodalom szerzi meg az ellenőrzés jogát a stratégiaileg fontos régió felett, ahol fél évezredes jelenlétük nyomán erős hatást gyakoroltak az itt élő emberekre.

2. Oroszország és az Osztrák-Magyar Monarchia vetélkedése a XIX. században

A török hódoltság alóli felszabadulás után a létrejövő új nemzetállamok függetlenségüket az európai nagyhatalmaknak köszönhették. Ennek keretében mind az oroszoknak, mind pedig az osztrák monarchiának megvoltak a maga tervei a Balkán-félszigettel kapcsolatban.

Az Osztrák-Magyar Monarchia (OMM) e térségben való megjelenésének háttérében a német egység végső rendezése áll, ugyanis 1871-re végérvényesen világossá vált, hogy kiszorultak korábbi külpolitikájuk legfőbb színteréről, Németországból.³ A térségben versengők körének bővülésével a vetélkedés szerepe is megváltozott. Míg korábban az orosz-angol tényeres kulcskérdése a Boszporusz és a Dardanellák feletti ellenőrzési jog megszerzése volt a

¹ Pannon Egyetem, MFTK, TNTI megbízott oktató; ELTE, ÁJK, PTI megbízott oktató.

² Borsányi András (2000): *A Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UCK) rejtélye*. Budapest, BONA-L Bt. 258. o.

³ Kozári Mónika (1988): *A keleti válság és a nagyhatalmak balkáni célkitűzései (1875-77)*. Történelmi Szemle 1987-1988/3. szám. 318. o.

Földközi-tenger keleti felének felügyeletéért, addig az OMM céljai között a Balkán-félszigeten történő osztrák uralomnak a biztosítása állt, vagyis a katonai célokat a monarchia esetében felváltotta a politikai-gazdasági kapcsolatok felértékelődése és szorosabbá fűzése.

Az 1870-es évekre a Balkán-félsziget államai eltérő viszonyban álltak az Oszmán Birodalommal. Görögországnak ekkorra már sikerült kiharcolnia függetlenségét, míg vazallusi státuszban várták a nagyhatalmak segítségét a szerb, a montenegrói és a román területek. Ekkorra értek meg a feltételek, hogy az oszmánokat végleg kiűzzék a félszigetről. 1875-ben a hercegovinai katolikusok felkelést robbantanak ki, melynek oka a rossz termés hozam volt, valamint Ferenc József demonstratív, az OMM területi ambícióinak irányát jelző Dalmáciában tett látogatás. Ekkor indult meg az oszmánok elleni felszabadító háború, melyben összekapcsolódott a területen élő nemzetek önállósági akarata a nagyhatalmak támogatásával és az Oszmán Birodalom gyengülésével.

A felkelés kirobbanásáig az OMM-nek a térségbeli *status quo* fenntartása volt az elsődleges célja, ugyanis így az orosz vetélytársát kívül tudta tartani a területen. Azonban a külpolitikai irányvonal megváltoztatása, a kis német egység létrejötte arra sarkalta az OMM-et, hogy változtasson korábbi politikáján és egy hódító jellegű elképzelést kezdett kirajzolódni, melynek célkeresztjébe Bosznia-Hercegovina területe került.

A balkáni függetlenségi harcok időszakában már élt az a megállapodás az orosz, az osztrák és a német vezetés részéről, melynek értelmében a Balkánon bármilyen lépést össze kell hangolniuk. A nagyhatalmak részéről tehát megvolt a szándék a terület feletti uralom megszerzésére és elosztására, azonban az időpont még nem volt megfelelő. Pontosabban Németország kívül került az érdekrendszeren, mivel nem volt közvetlen kapcsolata a térséggel, míg az oroszok számára rosszkor történt meg a felkelés kirobbanása, ugyanis nem voltak abban a helyzetben, hogy felvállalják a délszlávok védelmét és részt vegyenek a konfliktusban. Anglia abban volt érdekelt, hogy fenntartsa és támogassa a gyenge Oszmán Birodalmat, mivel ezzel elkerülhette, hogy az oroszok megszerezzék a szorosokat és kijáráshoz jussanak a Földközi-tengerre. A későbbi európai hegemon szerepre törekvő Franciaország ekkor még gyenge volt a belső feszültségek miatt, csakúgy, mint az egységesülő Olaszország sem.

A nagyhatalmi érdekek a válság kezdeti szakaszában még egybeestek, így „a hercegovinai felkeléstől a szerb-török háború kirobbanásáig, 1876 júliusáig eltelt időszakban a nagyhatalmak diplomáciai úton, a felkelők és a Török Birodalom közötti közvetítéssel akartak

gátat vetni a felkelésnek, megőrizve a balkáni *status quot.*⁴ A szerb-montenegrói hadüzenet azonban lépéskényszerbe hozta az orosz-osztrák szövetséget. „Megállapodtak tehát, hogy török győzelem esetén megóvják Szerbia és Montenegró területi épségét, Boszniát, Hercegovinát és a bolgár területeket illetően pedig ragaszkodni fognak a berlini memorandum végrehajtásához. Ha Szerbia és Montenegró győz, sor kerülhet területük megnövelésére, azzal a kikötéssel, hogy nagy szláv állam létrejöttét nem engedik meg.”⁵ Mint látható az OMM elzárkózott attól a lehetőségtől, hogy egy nagy kiterjedésű délszláv állam jöhessen létre, megakadályozandó egy politikailag kiemelkedő szláv államot, melyet a későbbiekben kevésbé tudtak volna befolyásuk alatt tartani.⁶ A területi rendezésekkel kapcsolatban az osztrákok már ekkor bejelentették annektálási igényüket Bosznia-Hercegovinára,⁷ míg az oroszok megkapták volna cserébe Dél-Besszarábiát. Érzékelhető, hogy a konfliktus időbeli elhúzódásával a két fél külpolitikai elképzelései változtak. Az osztrákok esetében közrejátszik a növekvő expanzív igény, míg az oroszok esetében felerősödtek azok a politikai elemek, melyek a délszlávok megsegítését követelték és a szorosok megszerzését.

1877-ben az osztrák-orosz szövetség újabb fordulóponthoz ért, mivel már a küszöbön állt az orosz-török háború. Ennek fényében aláírásra került 1877 januárjában a budapesti egyezmény, melyben az OMM jóindulatú semlegességet vállalt, cserébe megszerzi a jogok Bosznia-Hercegovina annektálására a későbbiekben. Fontos megemlíteni, hogy az oroszok érdeke abban állt, hogy a rendezés után létrejöjjön egy nagy délszláv állam, mivel ennek politikai befolyásolása elemi érdekükké vált és a tartós balkáni jelenlétüket biztosította volna. A rendezés tekintetében kompromisszumot kötött a két nagyhatalom, ugyanis egy Nagy-Bulgária létrehozása számított az orosz külpolitikai cél eléréséhez, értelemszerűen ehhez kapcsolódott Szerbia és Montenegró „testvéri” kapcsolata.

A Balkán-félsziget felszabadítását a San Stefanó-i béke rendezte, melyben a nagyhatalmak a korábban létrejövő alkukat öntötték jogi formába. Ennek keretében Dél-Besszarábia területét megszerezték az oroszok, Bosznia-Hercegovinát az OMM megszállta, valamint létrejött a

⁴ Kozák (1988): *i. m.* 320.

⁵ Kozák (1988): *i. m.* 321.

⁶ Az OMM vezetésének volt egy félelme is nagy délszláv állam létrejöttével kapcsolatban, nevezetesen az, hogy ehhez a monarchia területén élő délszlávok is csatlakozni kívánnak majd. A félelem azonban ekkor még megalapozatlan volt, ugyanis az itt élő délszlávok még a monarchián belül kívánták státuszukat növelni (trialista megoldás, magyarón elképzelések)

⁷ Az orosz külügyminiszter később vitatta, hogy a teljes Bosznia-Hercegovina osztrák megszerzésébe beleegyeztek volna. Állítása szerint annak bizonyos területeinek Szerbiához és Montenegróhoz való csatolása lehetséges lett volna.

Nagy-Bulgária.⁸ Elismerték független államként Szerbiát, Montenegrót és Romániát, valamint a Boszporusz nemzetközi vízi ellenőrző helyé vált. 1878. július 13-án ért véget a berlini kongresszus, ahol a nagyhatalmak – a San Stefanó-i béke rendelkezéseit felülbírálván – újrarajzolták az oszmán uralom alól felszabaduló balkáni területek térképét.⁹ A rendezés következtében Nagy-Bulgáriát három részre osztották, így kívánták csökkenteni az oroszok befolyását a térségben: Autonóm Bolgár Fejedelemség, Kelet-Rumélia, macedón területek visszakerültek az oszmán befolyás alá.

„Bosznia-Hercegovina megszállására és igazgatási feladatainak megbízására a nemzetközi jogi felhatalmazást adó berlini szerződés 25. cikkelye adott lehetőséget az Osztrák–Magyar Monarchiának. A nagyhatalmak kongresszusa a megbízatást a nyilvánosságnak szánt kommunikációban kizárólag humanitárius beavatkozásként ábrázolta: elsősorban a keresztény alattvalók védelme érdekében adtak felhatalmazást.”¹⁰ Ezen terület megszerzése azért vált fontossá a monarchiának, mert így gátat szabhatnak az orosz dominancia-növekedésnek a térségben és Szerbia területi terjeszkedésének. Mint azt látni fogjuk, ezen lépés sikeresnek bizonyult, azonban a szerbekkel való konfliktus megmarad a későbbiekben is. Bosznia-Hercegovina *de facto* az Osztrák-Magyar Monarchia részévé vált, habár saját kérésre a megszállást szerették használni a monarchia udvarában, félve a birodalmon belül gyarapodó délszlávok ellenszegülésétől. Az okkupáció után először az állampolgári lojalitás kialakítására tettek kísérletet Kállay Béni irányításával mesterségesen kialakítandó boszniai nemzettudat formálásával, amely azonban erős ellenállásba ütközött a horvát és szerb közösség részéről. A civilizációs küldetéstudat csak a későbbiekben párosulhatott az igazgatás modernizálásával, azonban ekkor is nyilvánvalóvá tették, hogy egy „alacsonyabb” szintű rendszert kívánnak működtetni a tartományban, mint ami az osztrák vagy a magyar területen működik. A nemzetközi helyzetet kihasználva 1908-ban végül anektálja az OMM, majd Ferenc József császári oklevéllel alkotmányt adományoz a területnek. Az itt élők nem mindegyike fogadta kitörő örömmel az osztrák lépést, ezért a megszállókkal elégedetlenek csoportja megalapította az Ifjú Bosznia szervezetet, melynek legfőbb célja az önálló nemzetállamként működő Bosznia létrehozása lesz.

Az első világháborúig megfigyelhető a szerbek területszerző szándéka a szomszédos államok rovására, ennek háttérében saját identitásuk elemei rajzolódnak ki, melyek a délszlávok

⁸ W1: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1878_marcus_3_megkotottek_a_san_stefanoi_beket/, megtekintés dátuma: 2015.03.14.

⁹ W2: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1878_julius_13_veget_er_a_berlini_kongresszus/, megtekintés dátuma: 2015.03.14.

¹⁰ Fónagy Zoltán (2014): *Bosznia-Hercegovina integrációja az okkupáció után*. Történelmi Szemle 2014/1. szám. 28. o.

vezetésére ösztönözte őket. A Nagy-Szerbia megvalósítása lesz külpolitikai céljuk, mely a Balkánon – kimondatlanul – regionális hatalommá tehetné volna őket, így megszabadulva a nagyhatalmak manipulálásától. Ennek keretében 1885-ben harcot folytattak Bulgáriával szemben, valamint részt vettek az első és második balkáni háborúban. Az első balkáni háborúban a térség országainak sikerei váratlanul érték a nagyhatalmakat, az OMM egyre világosabban látta, hogy Szerbia komoly akadályt jelent számára Thesszaloniki és a Közel-Kelet felé irányuló terjeszkedési politikában. A szerbek elképzelései között szerepelt, hogy az albán területeken keresztül kijussanak az Adriai-tengerre. Végül a nagyhatalmak gátat szabtak ennek, ugyanis az első világháború „előestéjén”, 1913. május 30-án a londoni egyezmény Albániát az OMM és Olaszország nemzetközi védnöksége alá helyezte. A második balkáni háború tovább fokozta az osztrákok félelmét, és minden erővel arra összpontosítottak, hogy bomlasszák a balkáni szövetséget, azonban az 1913. augusztus 10-i bukaresti békében Szerbia újabb területekkel gyarapodott.

A szerb területek dinasztikus vezetői az első és második szerb felkelés óta állandó harcban álltak egymással (Karadžević és Obrenović dinasztiák), melynek háttérében az orosz és az osztrák külpolitikai orientáció harca állt. Szerbia uralkodójának irányításáért folytatott harc 1903. május 29-én zárult le, amikor az osztrákbarátnak számító Aleksandar Obrenović merénylet áldozata lett és a trónt a ruszofil Petar Karadžević foglalta el. A szerb ausztrófilizmus elvesztése innen számítódik a szerb politikátörténetben és ekkor indult meg a közeledés az Antanthoz.

3. Versengés a két világháború közötti időszakban

Miután 1903-ban a szerbiai hatalom szakít az Osztrák-Magyar Monarchiával, megindul a közeledés az Antant szövetségeseihez a ruszofil irányzatnak megfelelően. Ekkor indul meg az angolok ismételt felértékelődése, valamint a francia hegemonia térhódítása.

Az első világháborúhoz vezető hatalmi viszonyok következtében a balkáni régió legnagyobb állama, Szerbia szembe kerül az Osztrák-Magyar Monarchiával és annak szövetségeseivel Németországgal. A háború okaként témánk szempontjából fontos megemlíteni, hogy az OMM mindenképpen meg akarta állítani Szerbia további területi gyarapodását és kijutását az Adriai-tengerre, valamint véget vetni annak a törekvésnek, hogy Szerbia magáénak követelje Bosznia területét. A harcok végeztével a Balkánra befolyással bíró nagyhatalmak közül az Osztrák-Magyar Monarchia széthullott, amelynek következménye volt a nagy délszláv állam létrejötte. Az 1918. december 1-jén kikiáltott Szerb-Horvát-Szlovén Királyság immáron a

Balkán-félsziget délszlávjainak államaként jöhetett létre, mely területénél és népességénél fogva regionális hatalomként viselkedett a térségben.

A létrejött monarchiában a szerb centralizmus igénye valósult meg a gyakorlatban, melynek során az ország eltérő területi adottságait és igazgatási rendszerét kellett összehangolnia a kormányszábnak a meglévő három törzsi megközelítésű jugoszlávizmussal. Ennek fényében az ország kormányszába a belpolitikai ügyekkel volt elfoglalva és kevésbé tudott összpontosítani a külpolitika alakulására, mert a szerb-horvát ellentét egyre jobban eszkalálódott a belpolitikában. A két nemzet vére menő konfliktusát Sándor király 1929. január 6-án a királydiktátúra bevezetésével és első Jugoszlávia létrehozásával kívánta orvosolni. Ezen autokrata lépés azonban tovább fokozta a horvátok frusztrációját, melynek következtében körükben felértékelődött az olasz fasiszta befolyás és hozzásegítette őket az usztasa mozgalom megalapításához.

Amíg a délszlávok saját belső konfliktusaikat szerették volna rendezni, a nemzetközi helyzet is gyökeresen megváltozott. Az 1917-es októberi forradalom után létrejövő Szovjetunió elveszítette a patrónus szerepét a délszlávokkal szemben, ugyanis a szerb Karadorđević dinasztia elítélte az orosz uralkodóház trónfosztását és irányukba tett bolsevik tetteket. Ezt a viszonyt a szovjetek szerették volna javítani, azonban Sándor király elzárkózott a kapcsolatok felélesztésétől. Ebben az új nemzetközi helyzetben értékelődött fel a francia törekvés, melynek háttérében Franciaország szövetségi politikájának átalakulása állt. Az 1930-as években a francia hatalmi törekvések új változata tapintható ki a Balkán-félszigettel kapcsolatban. Első lépésként a francia diplomácia azon fáradozott, hogy megerősítse a Balkán Szövetséget. A szövetség létrehozására már 1930-ban kísérletet tesznek, amikor tárgyalóasztalhoz ültették Románia, Bulgária, Törökország, Görögország, Jugoszlávia és Albánia vezetőit. Végül 1934. február 9-én Albánia és Bulgária kivételével a többi állam létrehozta az uniót azzal a céllal, hogy regionális biztonsági szervezetet alakítsanak ki a *status quo* fenntartásáért a térségben.¹¹ A franciák elérték, hogy a német nemzetiszocializmus agresszív szándékát feltartóztassák. A franciák törekvéseibe bevonásra kerültek a szovjetek és az olaszok is.¹² A három hatalom (francia, olasz, orosz) érdekei találkoztak a Balkánon, ugyanis a franciáknak sikerül távol tartaniuk a németek szélsőséges ideológiáját, az olaszok befolyása növekedhetett az délszláv állam Adriai-tengerrel határos részein és Albániában, míg a többi délszláv terület az oroszok érdekkörébe kerülhetett. A nagyhatalmi tervekben Sándor

¹¹ Németh István (2006): *20. századi egyetemes történet. I. Európa*. Budapest, Osiris. 71. o.

¹² Ormos Mária (1984): *Merénylet Marseille-ben*. H.n. Kossuth. 103. o.

jugoszláv király Marseille-i merénylete okozott fordulópontot, ugyanis a gyilkosság népszövetségi kivizsgálását az angol-francia-olasz érdekek szinte meghiúsították a gyakorlatban, aminek drasztikus hatása, hogy Jugoszlávia és Románia gyors tempóban közeledni kezdett Németországhoz.¹³ A német gazdasági expanziót jól jellemzi, hogy a délszlávok esetében a külkereskedelem tekintetében a Németországba irányuló kivitel az összexport 8,5%-a volt 1927-ben, míg 1937-re ez elérte a 21,7%-ot, 1939-re pedig a 45,9%-ot.¹⁴ A Németországból jövő import aránya pedig 1927-ben 15,6% volt, ami 1937-re elérte a 32,5%-ot, 1939-ben pedig már 53,2% volt.¹⁵ Megfigyelhető tehát a politikai expanzió gazdasági térhódítással is együtt járt.

A nemzetközi politikai viszonyok gyors átalakulása következtében immáron 1939-re a Balkán Szövetség négy államából három a nyugati hatalmak politikai táborához tartozott, míg Jugoszlávia a tengelyhatalmak felé orientálódott, majd 1940-ben Románia kilépésével gyakorlatilag megszűnt létezni. 1941. március 25-én a jugoszláv kormány csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez, így elkötelezte magát a tengelyhatalmak mellett végérvényesen. A jugoszláv politikai vezetés azonban merőben mást érzékel, mint az ország társadalma, akik a hír hallatán társadalmi tiltakozásba borítják a királyságot. A katonaság március 27-én katonai puccsot hajtott végre, megpróbálták Jugoszláviát kiléptetni a szövetségből, ez azonban már késő és a német hadsereg április 6-án lerohanta az országot. Április 10-én a jugoszláv hadsereg kapitulált, és a délszlávok nagy államát megszállták a német, olasz, bolgár és magyar katonák.¹⁶

A háborús rendezés után Jugoszlávia, Románia és Csehszlovákia 1921 és 1938 között működtette a kisantant szervezetét, mely katonai és politikai szövetséget jelentett közöttük.¹⁷ Románia és Bulgária a két világháború között nem volt képes arra, hogy felvegye a harcot a regionális hegemon címért, mivel belső feszültségeikkel voltak elfoglalva, csakúgy, mint a görög és a török állam.

Albánia függetlenségi kérdése sokáig megoldatlan maradt az első balkáni háború óta. 1912-ben az albánok kikiáltották szuverenitásukat, azonban a nagyhatalmak közül az OMM és az olaszok az elismerést szorgalmazták, míg az oroszok ezt nem támogatták. Végül 1913. május

¹³ Ormos (1984): *i. m.* 195. o.

¹⁴ Berend T. Iván–Ránki György (1976): *Közép-Kelet-Európa gazdasági fejlődése a 19-20. században.* Budapest, KJK. 396-398. o.

¹⁵ *U.o.*

¹⁶ Sipos Péter (2011): *Jugoszlávia felosztása 1941-ben.* História. 2011/ 9-10. szám. 9-17. o.

¹⁷ Ádám Magda (1977): *Dunai konföderáció vagy kisantant.* Történelmi Szemle. 1977/3-4. szám. 440-484. o.

30-án a londoni egyezményben nagyhatalmi protektorátus alatt álló oszmán autonóm területté nyilvánították. Pár hónappal később azonban, július 3-án megtörténik a függetlenség elismerése és nemzetközi protektorátus alatt álló alkotmányos monarchiaként határozzák meg az államformáját.¹⁸ Mint látható a nagyhatalmak nem tudnak megegyezni a terület sorsáról, így az első világháború idején az olasz hadsereg vonul be a területre. A háború végével sem oldódik meg az albán kérdés, ugyanis az 1920. januári párizsi béketárgyaláson megállapodás születik a terület feldarabolásáról Olaszország, Szerbia és Görögország között. Az Amerikai Egyesült Államok ezt nem tűrte, majd márciusban elsőként ismerték el Albánia szuverenitását, majd az 1920-as évek közepétől megindul az olasz befolyás növekedése az országban.¹⁹

4. Hatalmi törekvések a hidegháború alatt

„A háború utáni rendezésről legmagasabb szinten, a moszkvai konferencián (1944. október 9–20.) tárgyaltak, ahol Churchill és Sztálin megállapodott országaik befolyási övezeteiről: Bulgáriában szovjet, Görögországban brit befolyás érvényesül, Jugoszláviában viszont egyenlő mértékű lesz a két ország nagyhatalmi súlya. Jugoszláviával kapcsolatban a tárgyalások után kiadott nyilatkozat kimondja: a legfontosabb feladat a belső erők egyesítése, valamint a jugoszláv nép joga, hogy maga döntsön saját, háború utáni állami berendezkedéséről.”²⁰ A háború után a gyakorlatban is kezdett kirajzolódni a Kelet-Nyugat szembenállása, melynek színtere Kelet-Közép-Európa volt, ahol a két világháború közötti kisállami elképzelések győztek. A délszlávoktól viszont a nagyhatalmak nem vitathatták el a korábbi állam visszaállítását. Jugoszlávia esetében már a második világháború idején kirajzolódtak a nagyhatalmak érdektörekvései, ugyanis a Josip Broz Tito által vezetett partizánokat mind az angol, mind pedig a szovjetek támogatták, ki-ki a maga megfontolásából.²¹

A Balkán-félsziget államai a korábbi megállapodások szerinti érdekszférákba kerültek be, így a régióból egyedül a görögök felett fognak az angolok gyámkodni, míg a többi országban a szovjet befolyás fog megerősödni. Románia és Bulgária esetben zökkenőmentesen zajlik le a szovjetizálás, míg Jugoszláviával kapcsolatban konfliktus alakul ki.. Tito ugyanis regionális hegemon szerepre törekszik, és megpróbálja a szomszédos kommunista irányítású államokat

¹⁸ Palotás Emil (2003): *Kelet-Európa története a 20. század első felében*. Budapest, Osiris. 2003. 218. o.

¹⁹ 1925-olasz koncessziós szerződés; 1926-első tiranai egyezmény; 1927-második tiranai egyezmény.

²⁰ Bíró László (2007): *A szovjet balkáni politika (1945-1991)*. História. 2007/2. szám. 15-16. o.

²¹ Az angolok bennük látták meg azt az erőt, ami szembe tud szállni a tengelyhatalmakkal, míg a szovjetek a partizánokat vezető kommunisták miatt került a támogatók köré. Ebből kifolyólag mindkét nagyhatalom a későbbi politikai berendezkedést és befolyást szeretne volna meghatározni.

is maga mellett tudni, melynek értelmében körvonalazódni kezd egy balkáni szövetség kialakulása. Ennek a szövetségnek lett volna tagja Albánia és Bulgária, majd az elképzelések szerint ehhez csatlakozott volna még több keleti szocialista ország. A Szovjetunió azonban ezt a hatalmi kihívást rossz szemmel nézte, és elkezdődött a jugoszlávok kirekesztése a keleti tömbből. Az 1948 júniusában megtartott bukaresti Kominform ülésen hivatalosan is elítélték Jugoszláviát, majd megindult a kiközösítésük.²² Az 1948-as szakítás után a szovjet blokk titkos háborút folytatott leginkább a hírszerzői és állambiztonsági szolgálatok tevékenysége által, mely azonban képtelen volt megtörni Tito uralmát Jugoszláviában.²³

A hidegháború beköszöntével a Balkán stabilitásának zálogaként tekintett az Amerikai Egyesült Államok Jugoszláviára és kihasználva a szovjetekkel való feszültséget gazdasági mecénásként jelent meg. az ország „segélyeket és hiteleket kapott a nyugati államoktól. Az USA Jugoszlávia biztonságát stratégiai fontosságúnak tekintette, 1951 novemberében a két állam katonai szerződést kötött. Jugoszlávia új külpolitikai mozgásteret keresett: 1953-ban Görögország, Törökország és Jugoszlávia barátsági és együttműködési szerződést kötött Ankarában (Balkán-paktum).”²⁴ 1948-tól kezdődően tehát megindul az új kapcsolatok kiépítése a Nyugattal, valamint a nem szocialista szomszédokkal való kapcsolatok felerősítése. 1955 fordulópontot hoz Jugoszlávia életében, melynek háttérében az állt, hogy 1952-ben Törökország és Görögország a NATO tagja lett. A nyugati kapcsolatok mellett Tito érezve a hidegháborús logikában rejlő gazdasági és politikai előnyöket új külpolitikai irányvonalat választ: az el nem kötelezett országok mozgalmát. A sztálinizmussal való leszámolás következtében Hruscsov Szovjetuniója is ekkor békül ki Titoval. A jugoszláv vezető mértékletes távolságot vett fel mindkét oldallal szemben, és a gazdasági lehetőségeket próbálta kihasználni országa stabilitása érdekében.²⁵ Az el nem kötelezettek mozgalmában a szovjet és az amerikai nagyhatalom is az étékeinek és céljainak megfelelő csoportot látott: az amerikaiak támogatására azért számíthattak, mert a feltartóztatás politikáját valósíthatták meg, míg a szovjetek az antiimperialista és antikolonialista elvek miatt egy átmeneti képződményként tekintett rá, mely országokban végül a szocializmus fog győzni.²⁶ Az 1960-as évektől tehát a se nem nyugat, se nem kelet hintapolitikájával Jugoszlávia stabilizálni tudta regionális hegemon szerepét a térségben, mely végső esetben mindkét nagyhatalom számára

²² W3: http://www.grotius.hu/doc/pub/KXXUHH/2013-10-14_juhasz-jozsef_a-kominform-es-jugoszlavia.pdf, megtekintés dátuma: 2015.03.18.

²³ Ritter László (2012): *Titkos háború a szovjet blokk és Jugoszlávia között, 1948-1955*. Történelmi szemle 2012/1. szám 133. o.

²⁴ Bíró (2007): *i. m.* 19. o.

²⁵ W4: <http://www.diplomacia.hu/doc/Az%20e1%20nem%20k%C3%B6telezettek%20mozgalma.pdf>, megtekintés dátuma: 2015.03.15.

²⁶ W4: 18. o.

elfogadható volt és fenntartása számukra is érdekként jelent meg. A változásokat az 1980-as években, Tito halála után fellángoló nacionalizmusok hozták el, a keleti blokk rendszerváltásaival egyetemben.

5. Nagyhatalmak és a délszláv válság

A hidegháború vége átrajzolta az 1990-es évekre a nemzetközi politikai viszonyokat, így a korábban nagyhatalmi státusszal bíró Szovjetunió széthullott, az Orosz Föderáció viszont még nem állt készen arra, hogy átvegye előde szerepét. A Balkánon az orosz befolyás háttérbe szorult, míg a nyugati törekvések egyre nagyobb súlyt kaptak.²⁷

A nyugati érdekbefolyás növekedését jelezte, hogy „az 1980-as évek végén Jugoszláviának kitűnő kapcsolatai voltak az Európai Közösséggel, és igen jó esélye volt arra, hogy viszonylag rövid idő alatt csatlakozzon az Európai Unióhoz.”²⁸ Az első délszláv válság, melynek okai között szerepelt Szlovénia és Horvátország immáron független nyugati integrációs szándéka is, azonban meggátolta a további nyugati elköteleződést. A jugoszláv örökségért folytatott háború idején a válság megoldását mindenki az Európai Közösségtől/Uniótól várta, mely azonban belső problémái következtében igen megosztott volt.²⁹ Az EK és az USA „tétlensége” mögött az húzódozott meg, hogy a nemzetközi közösség Jugoszláviára továbbra is mint föderációra gondolt és nem számolt a széthullás következményeivel. Fordulópont 1991-ben következett be, amikor az USA féltve európai helyzetét a konfliktus rendezéséért kezdett diplomáciai lépéseket tenni, míg az EK-ban Németország vette át a kezdeményezést.³⁰ Ettől kezdve az amerikaiak és az unió közötti regionális hatalmi befolyásért folytatott küzdelem állt a háttérben a délszláv válság egyre véresebb történéseit figyelmen kívül hagyva. Az európai rendezési kísérletek sorra kudarcot vallottak, mígnem az USA „ultimátuma” következtében sikerült megfékezni a háborút, majd a daytoni megállapodás által biztosítani a nemzetközi jelenlétet a térségben. A rendezésben az USA diktálta a feltételeket a NATO szerepének felértékelésével, míg az európai szövetségesek segítséget nyújtottak számukra. Fontos felhívni a figyelmet, hogy Oroszország politikai értelemben kiszorult az 1990-es években a Balkán-

²⁷ 1989-ben Jugoszlávia meghívott státust kapott az Európa Tanácsban; 1990-ben ígéretet kaptak az EK-hoz való társulási szerződés megkötésére, bekerültek a PHARE-programba, továbbá Brüsszel 1,02 milliárd dollár értékű kedvezményes hitelt hagyott jóvá; míg a Világbank 400 millió hitellel támogatta meg a jugoszláv kormányt.

²⁸ Szilágyi Imre (2011): *Regionális együttműködés és EU-integráció a délszláv térségben*. Pro minoritate. 2011/3. szám. 1. o.

²⁹ Az EU belső problémáját ekkor a mélyítés szándéka hatotta át, az Egységes Európai Okmány megvalósítása és a közelgő Európai Unióra való áttérés.

³⁰ Juhász József–Márkus László–Tálas Péter–Valki László (2003): *Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában*. Budapest, Zrínyi. 32. o.

térségből, és az IFOR munkájában is csak kisszámú alakulattal vettek részt.³¹ A jugoszláv örökségért folytatott háború mérlegeként a korábbi regionális hatalomként létező Jugoszlávia helyén szétaprózott kisállamok jöttek létre.³²

Az 1990-es években a keleti blokk széthullásával ezekben a kelet-közép-európai államokban is érvényesült az amerikai külpolitika expanzív jellege. Ennek háttérében egyes szerzők szerint az állhatott, hogy az USA megpróbálta körbe venni az Orosz Föderációt, nehogy az ismét szuperhatalmi igényekkel álljon elő. Ennek keretében az amerikai külpolitikát három pillér jellemezte, ahol saját befolyását kívánta növelni: az első pillérbe tartozott a Távols-Kelet, a másodikba a Közel-Kelet, míg a harmadikat Kelet-Közép-Európa jelentette. Az említett harmadik részben az volt az érdekük az amerikaiaknak, hogy ütközőzónát hozzanak létre könnyen irányítható kisállamokkal, melynek színtere a Balkán volt először.³³ A koszovói konfliktus rendezésében ismét Amerika volt az, aki aktivizálta magát és ENSZ felhatalmazás nélküli légitámadás következtében vetett véget a háborúnak. A háború utáni Koszovó sorsát ismét a nemzetközi igazgatás egyik rendszerére bízták, mellyel azonban ezen a területen is saját súlyuk növekedett.³⁴

„Az EU és a nyugat-balkáni országok kapcsolatát illetően széles körben elfogadott tény, hogy a régió hosszútávon érvényesülő stabilitásának záloga az európai struktúrákba történő integrálódás, s hangsúlyozottan az Európai Unió teljes jogú tagságának elnyerése.”³⁵ A délszláv háborúk időszakában az Európai Unió leginkább a stabilitás megteremtésére törekedett a térségben. Szlovénia volt az egyetlen olyan poszt-jugoszláv ország, mely számíthatott a gyors integrálódásra, míg Horvátország Franjo Tuđman elnöklése miatt elszigeteltségre ítéltetett a Nyugat részéről 2000-ig. A balkáni régióból Görögország már évtizedek óta teljes jogú tagja volt az EU-nak, míg Románia és Bulgária szintén ekkor indul el az integrációs úton. Ebben az időszakban az Európai Unió gazdasági térhódításának lehetünk szemtanúi, mígnem a 2000-es évektől indul meg a politikai hatalmi befolyás növelése a térség irányába.

³¹ Az orosz részvételtől lásd részletesebben Juhász-Márkus-Tóth-Valki (2003): *i. m.* 182-183. o.

³² 1995-ben ekkor önálló állam volt: Szlovénia, Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Macedónia és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (Szerbia-Montenegró).

³³ Borsányi András (2000): *A három pillér*. Budapest, BONA-L Bt. 43. o.

³⁴ Koszovó lakossága és politikai vezetése mindmáig elkötelezett az USA irányában, amit szimbolizál az is, hogy Bill Clinton korábbi amerikai elnöknek egy három és fél méteres bronzszobrot emeltek Pristinában.

³⁵ W5: <http://www.grotius.hu/doc/pub/TFWKXA/77%20kemenszky%20agnes.pdf>, megtekintés dátuma: 2015.03.18.

6. A gazdasági és politikai befolyás növelése a XXI. században

A XXI. századra a korábbi politikai befolyásnövelés párosult a gazdasági-pénzügyi szerep emelkedésével a Balkán-félszigeten. A nemzetközi politikai viszonyok átalakulása következtében immáron a gazdasági expanzió lesz a legfőbb cél, melyben a Balkán geopolitikai helyzete miatt felértékelődik és a pénzügyi kapcsolatok növelése lesz az egyik legszembetűnőbb elem.

A régió államaiban legnagyobb szereplőként az Európai Unió jelenik meg, ami sikeresen integrálta magába 1981-ben Görögországot, 2004-ben Szlovéniát, 2007-ben Romániát és Bulgáriát, majd 2013-ban Horvátországot. A fennmaradó államokat a Nyugat-Balkán³⁶ csoportba való besorolással az európai intézményekbe való csatlakozás lehetőségével kívánják befolyásuk alatt tartani. Az EU elsődleges célja a gazdasági lehetőségek minél optimálisabb kihasználása, így a társulási megállapodásokat életbe léptették irányukba, mellyel szintén a lojalitást kívánják növelni (1. számú táblázat).

1. számú táblázat: A balkáni régió államai és az Európai Unió

Ország	Státusz	Stabilizációs és társulási megállapodás		Csatlakozás	
		Alíráás	Hatályba lépés	Kérelem benyújtása	Csatlakozás ideje
Szlovénia	Tag	-	-	1996.06.10.	2004.05.01.
Horvátország	Tag	2001.10.19.	2005.02.01.	2003.02.21.	2013.06.01.
Szerbia	Tagjelölt	2008.04.29.	2013.09.01.	2009.12.22.	-
Bosznia-Hercegovina	Potenciális tagjelölt	2008.06. 16.	-	-	-
Montenegró	Tagjelölt	2007.10.15.	2010.05.01.	2008.12.15.	-
Macedónia	Tagjelölt	2001.04.09.	2004.04.01.	2004.03.22.	-
Koszovó	Potenciális tagjelölt	Tárgyalás alatt	-	-	-
Albánia	Tagjelölt	2006.06.12.	2009.04.01.	2009.04.28.	-
Románia	Tag	-	-	1995.06.22.	2007.01.01.
Bulgária	Tag	-	-	1995.12.14.	2007.01.01.
Görögország	Tag	-	-	1975.06.12.	1981.01.01.

Forrás: Pintér Tibor (2010): *Demokratizálódás és gazdasági növekedés a Nyugat-Balkánon*. EU WORKING PAPERS 2/2010. 7. o. kiegészítve a szerző által.

Az európai integráció stabilizációs és társulási megállapodásának aláírásával a régió államai lehetőséget kaptak arra, hogy a különböző felzárkóztatási és előcsatlakozási alapokhoz hozzáférjenek (CARDS, majd IPA-I., IPA-II.). Az alapvető uniós logika szerint a gazdasági helyzet stabilitása, a politikai rendszer stabilitását is magával hozza, amely igaz az unió

³⁶ A Nyugat-Balkán egy politikai mesterséges körülhatárolás, melyet az EU és a NATO határozott meg. Ennek része Szerbia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Macedónia és Koszovó.

szerepének növekedésére is. Az EU jelenlétét jól mutatja, hogy az egyes országok milyen összegekben részesültek a szomszédságpolitika keretében (2. számú táblázat).

2. számú táblázat: A EU szomszédságpolitika előirányzott támogatásai a Nyugat-Balkán irányába (2013)

Ország	Támogatás összege (millió euró)
Albánia	95,00
Bosznia-Hercegovina	47,26
Horvátország*	93,50
Koszovó	1,40
Montenegró	34,60
Szerbia	208,30
Macedónia	113,20

* Horvátország 2013.07.01.-ig részesült a támogatásokból.

Forrás: W6: http://ec.europa.eu/enlargement/instruments/overview/index_en.htm,
megtekintés dátuma: 2015.03.18.

Az Európai Unión kívül azonban egyre több ország kezdi felértékelni a Balkán gazdasági potenciálját, és kísérletet tesz a gazdasági befolyásának növelésére. Ennek keretben az unió, az amerikai és nemzetközi pénzügyi szereplőkön túl megjelent ismét Oroszország, Törökország, Kína és a Közel-Kelet befektetőként a térségben. A Nyugat-Balkán országai közül Szerbia használja ki leginkább a külföldi kormányok megjelenési szándékát, mellyel alternatívát kíván kialakítani a nyugati intézményekkel szemben.

Oroszország újbóli térhódítása Putyin hatalomra kerülésével kezdődött, amikor 2000-től ismét a gyámkodó szláv testvér képében jelent meg, immáron a gazdasági lehetőségek kiaknázásával. Az oroszok kettős logikával közelítik meg Szerbiát. Míg gazdaságilag magukhoz szeretnék kötni a szerbeket, addig „Moszkvának érdeke lehet a szerb EU-csatlakozás, hiszen így eggyel több „baráti országgal” számolhat majd az Európai Unióban, illetve a szoros gazdasági-politikai kapcsolatoknak köszönhetően Belgrádon keresztül részesülhet az európai közös piac nyújtotta előnyökből is”.³⁷ A gazdasági kapcsolatok reális feltérképezésénél azonban utalni kell arra, hogy 2012-ben a szerb export 7,5%-a irányult csak Oroszországba, míg az import 10,2%-ot tett ki.³⁸ Oroszország viszont ugyanezen évben egy egymilliárd dollár összegű hitelt nyújtott Szerbiának, melynek csupán 10%-át költhette a kormány a költségvetés támogatására, míg a többit a beruházások támogatására kellett fordítania. Az orosz befektetések célkeresztjében az energiaszektor és a hadiipar található. Ennek keretében történt meg a NIS olajipari vállalat eladása is, melynek eladását Aleksander

³⁷ Berencsi Gábor (2013): *Szerb-orosz gazdasági kapcsolatok*. MKI-elemzések. 2013/1. 3. o.

³⁸ Berencsi (2013): *i. m.* 8. o.

Vučić miniszterelnök 2014-ben már előnytelennek minősített, mivel a 2,2 milliárd euróra becsült céget az oroszok 400 millió euróért vásárolták meg. Ezen vásárlás keretében egyezett meg a szerb és az orosz kormány a Déli Áramlat vezetékének kivitelezésében is az orosz fél hasznára, melynek megépítésétől váratlanul elállt az orosz fél, megnehezítve az energetikai együttműködések.³⁹ Az oroszok idén bevetették a „gáz-kártyájukat”, ugyanis Szerbiának mintegy 180 millió dolláros tartozása áll fenn a Gazprommal szemben, melynek rendezését a HIP Petrohemija vegyi üzemnek az adósság fejében történő „átadásával” rendeznék. A szerb-orosz kapcsolatok az európai integráció fényében is kiemelt fontosságot jelentenek. Ennek egy pozitív hozadéka volt a szerbiai gazdaság számára, hogy az ukrajnai konfliktus következtében bevezetett uniós szankciókat kihasználva Szerbia exportja megnövekedett az oroszok felé. Azonban a nyugati politikusok felhívták a szerb kormány figyelmét, hogy külpolitikájukat (és külgazdaságukat) össze kell hangolniuk az EU-s elvárásokkal. Ezt a tanácsot semmibe véve a szerb vezetés 2014 októberében Belgrád felszabadulásának 70. évfordulója alkalmából nagyszabású katonai parádét rendeztek Putyin látogatása alkalmából.^{40,41}

Törökország térségbeli aktivizálása mögött a külpolitikai fordulatok állnak. Mint azt korábban láttuk az Oszmán Birodalom jelenléte meghatározó volt az itteni közösségek számára, majd ennek megszűnése nyomán a területen megmaradó muszlim közösségek továbbra is Törökország gyámsága alatt álltak. A törökök mindig is igyekeztek jó viszonyt fenntartani a régió országaival, a hidegháború időszakában azonban ezt nehezen tudták már megtenni. A rendszerváltások után azonban a török külpolitika változása célkeresztjébe is ezen terület került. A stabilitás biztosítása vált prioritássá számára, melyet azonban egyedül képtelen volt biztosítani. Az 1990-es évektől indul meg a gazdasági térnyerésük, amikor sorra kötik meg a szabadkereskedelmi megállapodásaikat.⁴² Törökország a Balkánon kialakuló viszályok következtében közvetítőként lépett fel, melyben közrejátszott a Délkelet-európai Együttműködési Folyamatban betöltött vezető szerepe, mely által a hegemonia megszerzésére törekedett.⁴³

³⁹ W7: http://kitekinto.hu/europa/2014/10/15/oroszorszag_bevasarolja_magat_szerbiaba/#.VQgAcI5hjh4, megtekintés dátuma: 2015.03.17.

⁴⁰ W8: http://hvg.hu/vilag/20141014_Putyinnal_paradeznak_a_szomszedok_hiaba_c, megtekintés dátuma: 2015.03.17.

⁴¹ A parádé napját az orosz elnök elfoglaltságai miatt előrébb hozták. Ugyanezen a napon Putyin számára adományozták a Szerb Köztársaság Ezüst Érdemrendjét is.

⁴² Egeresi Zoltán (2013): *Törökország és a Balkán*. Külügyi Szemle. 2013. Tavasz. 47. o.

⁴³ Kővágó Ágnes (2013): *A török befolyás növekedése a Nyugat-Balkánon – mítosz vagy valóság?* Nemzet és Biztonság. 2013/3. szám. 39. o.

„Az európai piacokon megjelenni kívánó kínai vállalkozók mindenekelőtt az Adriai-tenger kikötőinek, az azokhoz kapcsolódó vasúti és közúti közlekedési vonalaknak a kiépítésében, illetve fejlesztésében érdekeltek, de alapvető törekvésük, hogy jelen legyenek az energiaszektorban is.”⁴⁴ Az egyik legkiemeltebb partnernek Szerbia számít a kínaiaknak, ugyanazon külpolitikai és gazdasági szempontból. Ugyanis a kínai export számottevő, míg a szerb import Kína felé elenyészőnek számít. Emellett a politikai együttműködésben is hasonló logikát követnek a kínaiak, mint az oroszok, mivel „nagyra értékeli Szerbia Nyugat és Kelet között egyensúlyozó stratégiáját, illetve azt is, hogy Szerbia kész arra, hogy az EU és Kína közötti együttműködés oszlopa legyen”.⁴⁵ Ugyanezen találkozón Szerbia államfője igen rosszul fogalmazott bókot kívánt adni a kínai miniszterelnöknek, amikor is elmondta, hogy „Volt nálunk egy ember 200 évvel ezelőtt, aki próféta volt. Soha nem hallott Kínáról, de azt mondta: jönnek majd emberek keletről, sárga emberek, uralni fogják a világot és isznak majd a Morava vizéből. Ez egy szerb folyó. Ma isszák a Morava vizét, továbbra is inni fogják és folytatják majd az együttműködést”. Miután sikeres megállapodás született arról, hogy a Belgrád-Budapest gyorsvasutat a kínaiak építik meg, Kína miniszterelnöke bejelentette, hogy terveik között szerepel a zimonyi híd megépítése a szerb fővárosban, továbbá út- és erőműépítés is.⁴⁶

A Közel-Kelet gazdag országai közül már megjelent a nagy gazdasági befolyással bíró Egyesült Arab Emírségek. A kapcsolatok 2013-ban futottak fel, amikor a privatizációban eladatlan JAT légitársaságban 49%-os részesedést vásárolt magának az Etihad. Az ország később megállapodást kötött a szerb kormánnyal, hogy nyolc mezőgazdasági szövetkezetet felvásárolnak. 2014-ben jelent meg a szerbiai bankszektorban a Royal Group, mely szintén az emírségekhez kötődő nemzetközi cégcsoport és Mirabank néven saját pénzügyintézetet alapított Szerbiában. A kapcsolatok fellendítése nemcsak a mezőgazdasági termékekre vonatkozik, hanem megállapodás született nemrég arról is, hogy informatikai eszközök gyártásába fektet be Szerbiában az emírségek. A gazdasági kapcsolatok intenzitásának növelése érdekében pedig a szerbek Abu Dhabiban megnyitották a Szerb Üzleti Tanácsot. 2015-ben pedig az arab fél finanszírozásával és építésével megkezdődött a belgrádi „Viziváros” projekt megvalósítása.

⁴⁴ Hamberger Judit–Matura Tamás–Szilágyi Imre (2012): *Kína és Közép-Európa*. MKI-tanulmányok 2012/27. 46. o.

⁴⁵ W9: <http://www.vajma.info/cikk/szerbia/21493/Kina-nagyra-ertekeli-Szerbia-Kelet-es-Nyugat-kozott-egyensulyozo-politikajat.html>, megtekintés dátuma: 2015.03.17.

⁴⁶ W10: http://www.rtv.rs/hu/politika/rohamosan-fejl%C5%91dnek-szerbia-%C3%A9s-k%C3%ADna-kapcsolatai_547418.html, megtekintés dátuma: 2015.03.17.

7. Összegzés

A tanulmány az Oszmán Birodalom összeomlásának időszakától vizsgálja a nagyhatalmak szándékait a balkáni régió megszerzésével összefüggésben. Ennek keretében a XIX. század folyamán az osztrák és az orosz nagyhatalmi vetélkedésnek a bemutatása történik, majd a nemzetközi politikai szereplők bővülésének következtében a két állam mellé belépnek a britek és a németek is. Az első világháború után alakul ki a nagyhatalmak körben az a nézet, mely szerint a nemzeti önrendelkezés elve alapján a régióban kisállamok sorát hozzák létre és gyámkodnak felettük, ki-ki a maga érdekeinek érvényesítése céljából. Ezen politikai törekvés mindmáig megfigyelhető.

A délszlávok első államának létrehozásakor, 1918-ban létrejött az a regionális hegemon szerepre készülő állam, mely később az egész térség geopolitikai súlyát fogja adni. A nagyhatalmak részéről már ekkor megindul a saját táborukhoz való kötés stratégiája. Ekkor az oroszok ideiglenesen kiszorulnak majd a térségből, míg a franciák és olaszok felerősödnek, majd 1934-től a német jelenlét válik meghatározóvá. Ekkor indul meg az a folyamat is, mely szintén máig hat, nevezetesen, hogy a gazdasági érdeknövekedést összekötik a politikai befolyással. Második Jugoszlávia már ki tudta használni az ország hegemon szerepét, és sikeresen egyensúlyozott Kelet és Nyugat között. A délszláv válság kirobbanásakor a nagyhatalmi politika nem mutatott érdeklődést a térség iránt, ugyanis leginkább saját világpolitikai súlyukat kívánták újradefiniálni ezen államok. Ennek következtében később a nyugati demokráciák kerekednek felül a politikai befolyásnövelésben, míg az oroszok a 2000-es években térnek vissza a délszlávok támogatásához.

Napjainkra a Balkán geopolitikai súlya megmaradt, azonban átalakultak a befolyásolási területek. A gazdasági érdekszféra értékelődött fel, míg a politikai irányítás másodlagos szerepet kapott. A nemzetközi szereplők körének újabb bővülését tapasztaljuk, mivel a nyugati (Európai Unió, Amerikai Egyesült Államok) demokráciák mellett alternatívaként megjelenik Oroszország, Törökország, Kína és a Közel-Kelet. A jövőben ezek gazdasági vetélkedésének színterét adja a Balkán, míg politikailag az európai uniós integráció válik dominánssá.

Irodalomjegyzék

Könyvek:

- Berend T. Iván–Ránki György (1976): *Közép-Kelet-Európa gazdasági fejlődése a 19-20. században*. Budapest, KJK.
- Borsányi András (2000): *A három pillér*. Budapest, BONA-L Bt.
- Borsányi András (2000): *A Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UCK) rejtélye*. Budapest, BONA-L Bt.
- Juhász József–Márkus László–Tálas Péter–Valki László (2003): *Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában*. Budapest Zrínyi.
- Németh István (2006): *20. századi egyetemes történet. I. Európa*. Budapest, Osiris.
- Palotás Emil (2003): *Kelet-Európa története a 20. század első felében*. Budapest, Osiris.
- Ormos Mária (1984): *Merénylet Marseille-ben*. H.n. Kossuth.

Tanulmányok:

- Ádám Magda (1977): *Dunai konföderáció vagy kisantant*. Történelmi Szemle. 1977/3-4. szám.
- Berencsi Gábor (2013): *Szerb-orosz gazdasági kapcsolatok*. MKI-elemzések. 2013/1.
- Bíró László (2007): *A szovjet balkáni politika (1945-1991)*. História. 2007/2. szám.
- Egeresi Zoltán (2013): *Törökország és a Balkán*. Külügyi Szemle. 2013. Tavasz.
- Fónagy Zoltán (2014): *Bosznia-Hercegovina integrációja az okkupáció után*. Történelmi Szemle 2014/1. szám.
- Hamberger Judit–Matura Tamás–Szilágyi Imre (2012): *Kína és Közép-Európa*. MKI-tanulmányok 2012/27.
- Kozári Mónika (1988): *A keleti válság és a nagyhatalmak balkáni célkitűzései (1875-77)*. Történelmi Szemle 1987-1988/3. szám.
- Kövágó Ágnes (2013): *A török befolyás növekedése a Nyugat-Balkánon – mítosz vagy valóság?* Nemzet és Biztonság. 2013/3. szám.
- Pintér Tibor (2010): *Demokratizálódás és gazdasági növekedés a Nyugat-Balkánon*. EU WORKING PAPERS 2/2010.
- Ritter László (2012): *Titkos háború a szovjet blokk és Jugoszlávia között, 1948-1955*. Történelmi szemle 2012/1. szám
- Sipos Péter (2011): *Jugoszlávia felosztása 1941-ben*. História. 2011/ 9-10. szám.
- Szilágyi Imre (2011): *Regionális együttműködés és EU-integráció a délszláv térségben*. Pro minoritate. 2011/3. szám.

Internet:

- W1:http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1878_marcius_3_megkotottek_a_san_stefanoi_beket/, megtekintés dátuma: 2015.03.14.
- W2:http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1878_julius_13_veget_er_a_berlini_kongresszus/, megtekintés dátuma: 2015.03.14.
- W3: http://www.grotius.hu/doc/pub/KXXUHH/2013-10-14_juhasz-jozsef_a-kominform-es-jugoszlavia.pdf, megtekintés dátuma: 2015.03.18.
- W4:<http://www.diplomacia.hu/doc/Az%20el%20nem%20k%C3%B6telezettek%20mozgalma.pdf>, megtekintés dátuma: 2015.03.15.
- W5: <http://www.grotius.hu/doc/pub/TFWKXA/77%20kemenszky%20agnes.pdf>, megtekintés dátuma: 2015.03.18.
- W6: http://ec.europa.eu/enlargement/instruments/overview/index_en.htm, megtekintés dátuma: 2015.03.18.
- W7:http://kitekinto.hu/europa/2014/10/15/oroszorszag_bevasarolja_magat_szerbiaba/#.VQgAcI5hjh4, megtekintés dátuma: 2015.03.17.

W8: http://hvg.hu/vilag/20141014_Putyinnal_paradeznak_a_szomszedok_hiaba_c,
megtekintés dátuma: 2015.03.17.

W9: <http://www.vajma.info/cikk/szerbia/21493/Kina-nagyra-ertekeli-Szerbia-Kelet-es-Nyugat-kozott-egyensulyozo-politikajat.html>, megtekintés dátuma: 2015.03.17.

W10: http://www.rtv.rs/hu/politika/rohamosan-fejl%C5%91nek-szerbia-%C3%A9s-k%C3%ADna-kapcsolatai_547418.html, megtekintés dátuma: 2015.03.17.

Megjelent: Géczi János – András Ferenc (szerk.): Térátlépések. PE-MFTK Antropológia és Etika Tanszék kiadványai (2064-8111). Veszprém. 2015. pp. 265-280.